

Kars Karakurt Geleneksel Konutlarının Tipolojik Analizi

Typological Analysis of Kars Karakurt Traditional Housing

Hale Nur ORHAN¹, Fatma Zehra ÇAKICI²

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon
²Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Erzurum

ORCID:

H.N.O.: 0000-0001-5909-6420

F.Z.Ç.: 0000-0002-4117-2058

Corresponding Author:

Fatma Zehra ÇAKICI

Email:

fzehra.cakici@atauni.edu.tr

Citation: Çakıcı, F. Z. ve Orhan, H. N. (2023). Kars Karakurt geleneksel konutlarının tipolojik analizi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 13 (2): 338-353.

Submitted: 26.04.2023

Accepted: 03.06.2023

Özet

Toplumların varoluş simgeleri haline gelmiş olan tarihi çevreler, sahip olunan köklü geçmişin en önemli kanıtlarıdır. Tarihi çevreler edinilen bilgi ve tecrübelerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol almakla birlikte kültür turizmi açısından da çeşitli potansiyellere sahiptir. Tarihi çevrelerle birlikte mimari eserler de var olan kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Dolayısıyla kültürel mirasımızın gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılabilmesi için belgelenmesi ve korunması gerekmektedir. Bu bilinçle bakıldığında binlerce yıllık kültürel deneyimle oluşmuş konut mimarisinin araştırılması, belgelenmesi ve koruma altına alınması önemlidir. Çeşitli etnik grupların yaşadığı, kültürel farklılıkların ve zenginliklerin yer aldığı Kars ilinin Karakurt beldesinde 2014 yılında yapımına başlanan Karakurt HES barajının su tutmaya başlaması ile çevrede bulunan bazı kültür varlıkları sular altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma kapsamında, Kars konut dokusunda önemli bir yer teşkil eden ve bir kısmı baraj suları altında kalacak olan Karakurt konut mimarisi araştırılmıştır. Bu amaçla, Karakurt'ta yapılan alan çalışmaları ile elde edilen verilere göre 8 tescilli konutun mimari özellikleri üzerine yoğunlaşmış ve Karakurt geleneksel konutları "tipolojik analiz yöntemi" ile incelenmiş, Karakurt konutlarının mimari özellikleri ve cephe tipolojisi ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda, yapıldığı döneme ait özellikleri taşıyan konutların; plan formu, kat sayısı, çatı formu ve malzemesi, cephe malzemesi gibi özelliklerinin hem birbirleriyle benzer özellikler taşımakta olduğu hem de Baltık mimarisi özelliği gösterdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baltık Mimarisi, Kars, Karakurt, Geleneksel Konut, Tipolojik Analiz

Abstract

Historical environments, which have become symbols of the existence of societies, are the most important evidence of the deep-rooted past. While historical environments play an important role in transferring the acquired knowledge and experiences to future generations, they also have various potentials in terms of cultural tourism. Along with historical environments, architectural works are also a part of our existing cultural heritage. Therefore, it is necessary to document and protect our cultural heritage in order to transfer it to future generations correctly. With this awareness, it is important to research, document and protect the residential architecture that has been formed with thousands of years of cultural experience. With the start of water retention of the Karakurt HPP dam, which was started to be built in 2014 in the Karakurt town of Kars province, where various

ethnic groups live and where cultural differences and riches are located, some cultural assets in the surrounding were in danger of being submerged. Within the scope of this study, the Karakurt residential architecture, which has an important place in the residential fabric of Kars and some of it will be submerged by the dam waters, has been investigated. For this purpose, according to the data obtained from the field studies in Karakurt, the architectural features of 8 registered houses were focused on and the traditional Karakurt houses were examined with the "typological analysis method", the architectural features of the Karakurt houses and the facade typology were revealed. As a result of the study, the houses with the features of the period, it has been determined that the features such as plan form, number of floors, roof form and material, facade material both have similar characteristics with each other and show the characteristics of Baltic architecture.

Keywords: Baltic Architecture, Kars, Karakurt, Traditional Housing, Typological Analysis

1. GİRİŞ

Geçmişten bugüne kadar çevre ile farklı etkileşimlerde bulunan insanoğlu, ilk başlarda çevreyi kontrol altına almaya çalışmış daha sonra ise çevreye hakim olmak için çabalamıştır. Kentler ve özel mekanlar olarak tasarlanmış konutlar ise bu çabaların bir göstergesi olmuştur. Bu mekanlar buldukları dönemlere ait ekonomik ve kültürel özellikleri yansıtmasının ve sosyal yaşamışlıklara ait izleri taşımalarının yanı sıra dönemin mimari anlayışını da ortaya koymaktadır (Çıray 2019). Fakat bu mekanlar zamanla değişen ihtiyaçlara ve teknolojiye ayak uyduramaması sebebiyle atıl kalmakta ve zaman içerisinde yok olmaktadır. Bu sebeple geçmişle gelecek arasında bir köprü kurularak bağlantının sağlanabilmesi için geleneksel konutların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması önemlidir (Şahin ve Eroğlu, 2020).

Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak üzere hazırlanan 'Washington Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (ICOMOS, 1987)' koruma kavramını kentsel çevre ile birlikte ele almış ve geçmişin sosyokültürel özelliklerini yansıtan geleneksel konutlar da koruma kapsamına dahil edilmiştir. Bu sayede geleneksel konutlar geçmişin mirası olarak kabul görmüş ve bu süreçten sonra değerlendirilmesi hızlanmıştır (Kılıcı ve Uruk, 2021).

Dünya'da ve Türkiye'de yerel kimlikler sanayileşme ve küreselleşmenin etkisiyle artan göçlerle zamanla yok olmaktadır. Bu durum insanoğlunun bulunduğu mekanlara 'yabancılaşma' hissini oluşturmaktadır. Bu yabancılaşma hissini oluşmasını engelleyebilmek ve geçmişin izlerini devam ettirebilmek amacıyla, mekanların tipolojik analiz yöntemiyle incelenmesi ve yerel benzerliklerinin kayıt altına alınması önemlidir (Durak ve Ayyıldız, 2017).

Belirli sayıdaki yapılar arasındaki ortak çizgileri ifade eden tip sözcüğü (Bingöl 2007), "orjinal biçim" anlamına gelirken, tipoloji "tipin yöntemi ya da bilimi" anlamına gelmektedir (Güleç 2013). Tarihte ilk kez Aydınlanma Çağı'nda önem kazanan tipoloji, nesnelere fiziksel ya da diğer özelliklerine dayanarak tiplere ayırmak için yapılan çalışmalara verilen addır (Güney 2007). Tipolojide bakış açısı kent ölçeğinden, bina ölçeğine kadar inebilmektedir. Bu duruma en uygun örnek Avrupa kentleridir. Kentler ve binalar zamanla tipoloji yöntemi ile analiz edilerek ve envanter oluşturularak kayıt altına alınmıştır. Yapılan bu çalışma zaman içerisinde karşılaştırmalı analizlere imkan tanımış ve objektif gözlem sonuçları elde etme olanağı sağlamıştır (Orhan, 2022).

Tipolojik analiz yöntemi ile mimarlık alanında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlardan Uşma ve Urfaloğlu (2018) tarafından yapılan Geleneksel Van Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme adlı çalışmada Van evleri cephe özelliklerine göre incelenmiştir. Ayyıldız'ın (2011) yaptığı İzmit Geleneksel Konut Tipolojisi çalışmasında konutlar parsel kullanımını, kat sayıları, çatı örtüsü, plan formu, kapı ve pencere özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Uçar (2008) tarafından yapılan Geleneksel Bayburt Evlerinin Plan Tipolojisi ve Mekanların Örgütlenme Biçimleri çalışmasında ise yapılar plan formu ve mekan düzenlemesine göre sınıflandırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, konu ile ilgili Kars'ta yapılmış benzer bir

çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidereceği ve bilime katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

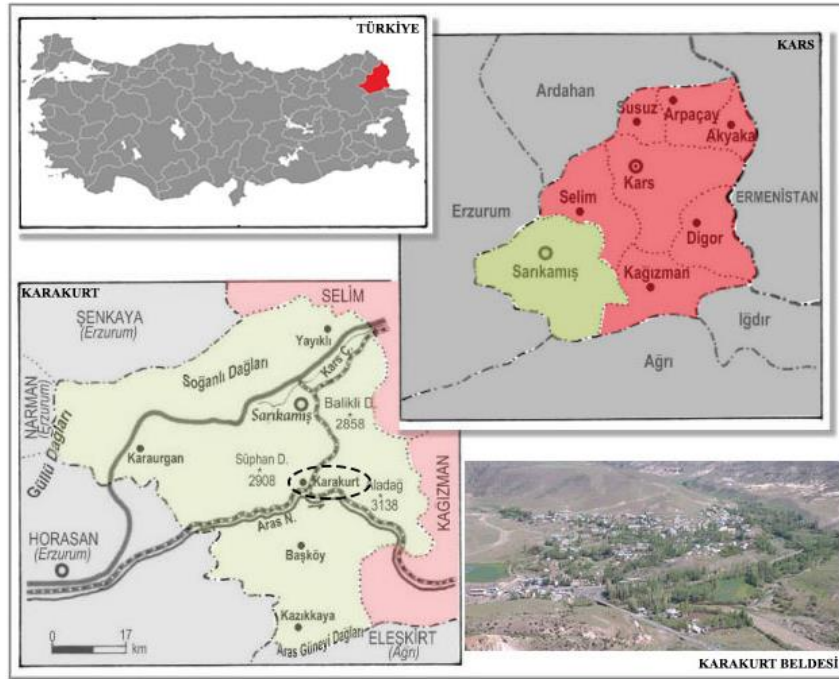
Türkiye'nin Kars ilinde yer alan geleneksel konutlar; Rus işgal döneminde Baltık Mimarisi ile inşa edilmiş yapılar olması sebebiyle kültür mirasımızda önemli bir yere sahiptir. Fakat Kars ili, Karakurt beldesinde yapılan HES barajı nedeniyle Karakurt geleneksel konut dokusunu büyük oranda kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple geleneksel dokunun önemli bir parçasını oluşturan Karakurt beldesindeki konutların belgelendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada geleneksel yapılar ve doku bağlamında akademik yönden hiçbir bir çalışma olmaması nedeniyle önemlidir. Çalışma kapsamında Karakurt beldesindeki 8 adet tescilli konut üzerinden, geleneksel konutların plan tipolojileri ve cephe özellikleri irdelenmiştir. Karakurt'ta toplamda 8 adet tescilli konut bulunduğu için sadece tescilli yapılar çalışma kapsamına dahil edilmiş olup, tescilsiz yapılar kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmada yöntem olarak; öncelikle geleneksel konut mimarisi literatür taramasına dayalı olarak kavramsal çerçevede incelenmiştir. Daha sonra geleneksel konutların mimari ve cephe özellikleri ortaya konularak; tipolojik özellikleri belirlenmiş ve öneminin artırılması, akademik çalışmalar için bir altlık oluşturması bağlamında katkı sunması hedeflenmiştir.

2. KARS'IN KONUMU, İKLİMİ VE TARİHİ

Anadolu'dan geçen önemli ticaret yollarının kavşak noktalarından biri olan Kars ili coğrafi konumu sebebiyle tarih boyunca siyasi, sosyal ve askeri açıdan önemli olmuştur (Aydın, 2022). Ülke topraklarının %1,3'ünü kapsayan il, Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kesiminde, 42° 10' ve 44° 49' doğu boylamlarıyla, 39° 22' ve 41° 37' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. İlin kuzeyinde Ardahan, batısında Erzurum, güneyinde Ağrı ve güneydoğusunda Iğdır illeri bulunmaktadır (Elyıldırım vd., 2012) (Şekil 1).

Ermenistan ile sınır komşusu olan il, büyük bir plato özelliği göstermekte ve deniz seviyesinden 1.768 metre yüksekte bulunmaktadır (Boya ve Kafalı, 2008). Kars Merkez, Sarıkamış, Selim, Kağızman, Digor, Arpaçay, Akyaka ve Susuz olmak üzere 8 ilçeye sahiptir (Demir, 2015). Kışları soğuk ve sert geçen Kars ilinin yüksek sıradağlarla çevrili olmasından kaynaklı denizden gelen ılıman hava iç kısımlara ulaşmamakta, bu sebeple karasal iklim özelliği göstermektedir (Boya, Kafalı, 2008).

Kars ili tarih boyunca coğrafi konumundan ve sahip olduğu doğal zenginliklerinden dolayı birçok toplumun ilgisini çekmiştir (Elyıldırım vd., 2012). Bulunduğu stratejik konumu dolayısıyla belirli dönemlerde çeşitli savaflara şahit olmuş; 200-1450 yılları arasında Moğollar, 1600-1700 yılları arasında İran-Sasani, 1800'lerin başında ve ortasında Rusların saldırısına uğramıştır (URL-1). 1877 yılında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşı sonunda Rusya'ya bırakılan il 1918 yılında geri alınmış fakat 1921 yılına kadar Ermeni ve Gürcüler tarafından kontrol altında tutulmuştur. 1921 yılında ise Kars Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır (Elyıldırım vd., 2012).

Şekil 1. Çalışma Alanının Türkiye Haritasındaki Yeri (Sevindi, 2018'den türetilmiştir)

3. ÇALIŞMANIN AMACI, MATERYALİ VE YÖNTEMİ

Özgün bir kırsal mimari dokuya sahip olan Karakurt beldesindeki kültürel mirasın, HES barajının yapılması sonucunda tamamen yok olmadan kayıt altına alınıp gelecek kuşaklara aktarılması ve yapılacak olan yeni tasarımlara rehber olması çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Çalışmada; sahip olduğu farklı etnik kökenlerden kaynaklı olarak farklı mimari tarzların rastlanabildiği Kars ilinde, Baltık Denizinin kuzeyinde uygulanan Baltık Mimari tarzında yapılan geleneksel konutlar incelenmiştir. 1877-78 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus savaşı sonunda Rusların hakimiyetine giren Kars ilinde, Ruslar tarafından 19-20. yüzyıllarda önemli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve ilk olarak kent merkezinde ızgara kent plan sistemi uygulanmıştır (URL-2). Uygulanan bu sistem, yapıların mimari özelliklerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Yapılar genellikle dikdörtgen formlu, iç içe açılan mekanlardan oluşan tek veya iki katlı, andezit ya da bazalt kesme taş malzemedan inşa edilmiştir. Rus dönemi yapılarında duvarlar daha kalın inşa edilmiş, ön cephedeki odalar genellikle misafir odaları, arka cephedeki odalar ise günlük yaşamın idame ettirildiği mekanlar olarak tasarlanmıştır. Yapıların yeterli düzeyde ışık alabilmesi amacıyla neredeyse her cephede pencere boşluğu açılmıştır. Çatılar genellikle yüksek eğimli, beşik ya da kırma formlu olup metal sac malzemedan yapılmıştır (Türkan ve Durak, 2016).

Karakurt beldesinde 19-20. yüzyıllarda Baltık mimarisiyle inşa edilen ve zaman içerisinde çeşitli müdahalelere maruz kalan konutlar 2012 yılında tescillenmiş olup, çalışmanın materyalini oluşturan tescilli yapıların tamamı tipolojik analiz yöntemi ile incelenmiştir (Şekil 2). Tipolojik analiz yönteminin seçilmesinin sebebi ise; incelenen olguların daha anlaşılır kılınması amacı ile yapılan sistematik bir çalışma olmasıdır (Durak ve Ayyıldız, 2017).

Şekil 2. Karakurt'daki 8 Tescilli Konutun Haritadaki Yeri (Google Earth'den türetilmiştir)

Çalışmada yöntem olarak; öncelikle tip, tipoloji ve tipolojik analiz yöntemi literatür taramasına dayalı olarak kavramsal çerçevede incelenmiştir. Literatür taraması sonucunda yapılan çalışmalar detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan literatür çalışmasından elde edilen bilgiler ışığında; Karakurt konutları plan formu, kat sayısı, çatı formu, çatı örtüsü, cephe malzemesi, mekan sayısı, yapı büyüklüğü (m²), mekanların yönelmesi, kapı ve pencere tipolojilerine göre sınıflandırılmıştır. Analiz çalışmasında; her bir konuta ilişkin pafta/ada/parsel numaraları, bina ve mahalle ölçeğinde vaziyet planları, plan ve cephe çizimleri, konuta ait fotoğraflar incelenmiştir. İncelemeler yapılırken yapının rölöve ve restitüsyon çizimleri dikkate alınmıştır. Bu incelemeler yapılırken tablolardan faydalanılmış, konutlar şemalaştırma yöntemi kullanılarak sunulmuştur.

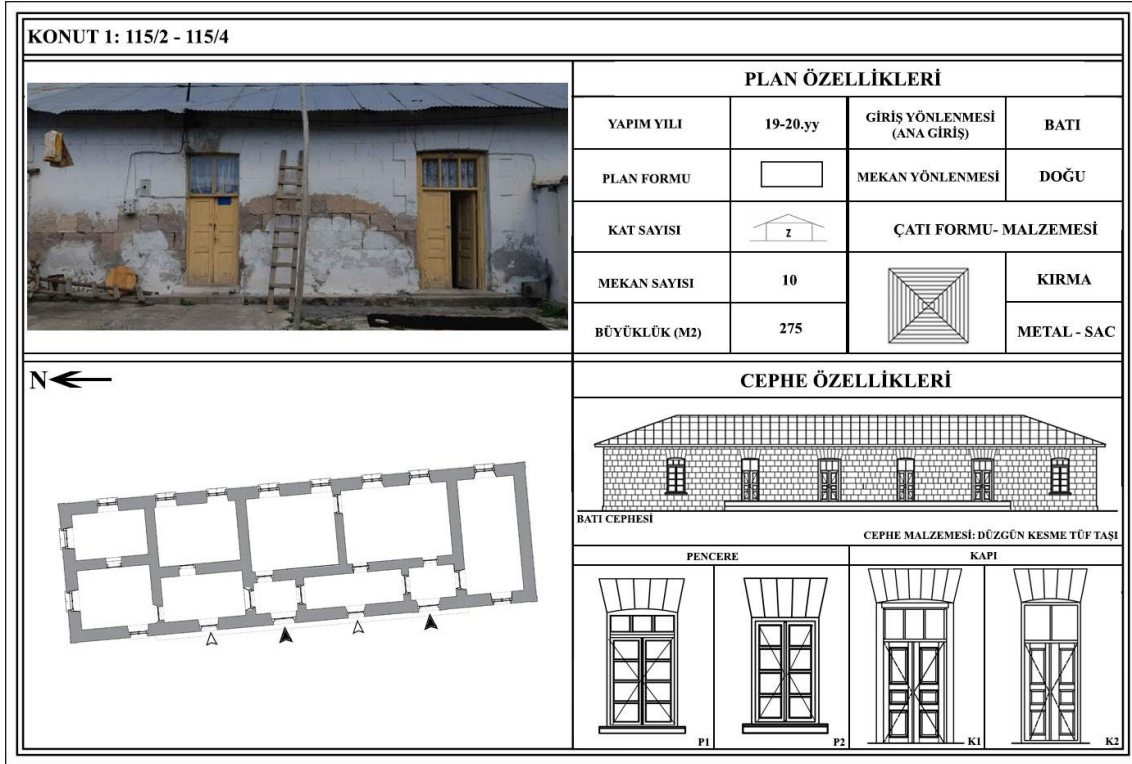
4. BULGULAR

Bu çalışmadaki tipolojiler soyutlama ve şemalaştırma yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Kars Karakurt'ta yer alan ve çalışma kapsamında incelenen 8 adet tescilli geleneksel konutun tipolojik analizi ile elde edilen bulgular aşağıda sunulduğu gibidir.

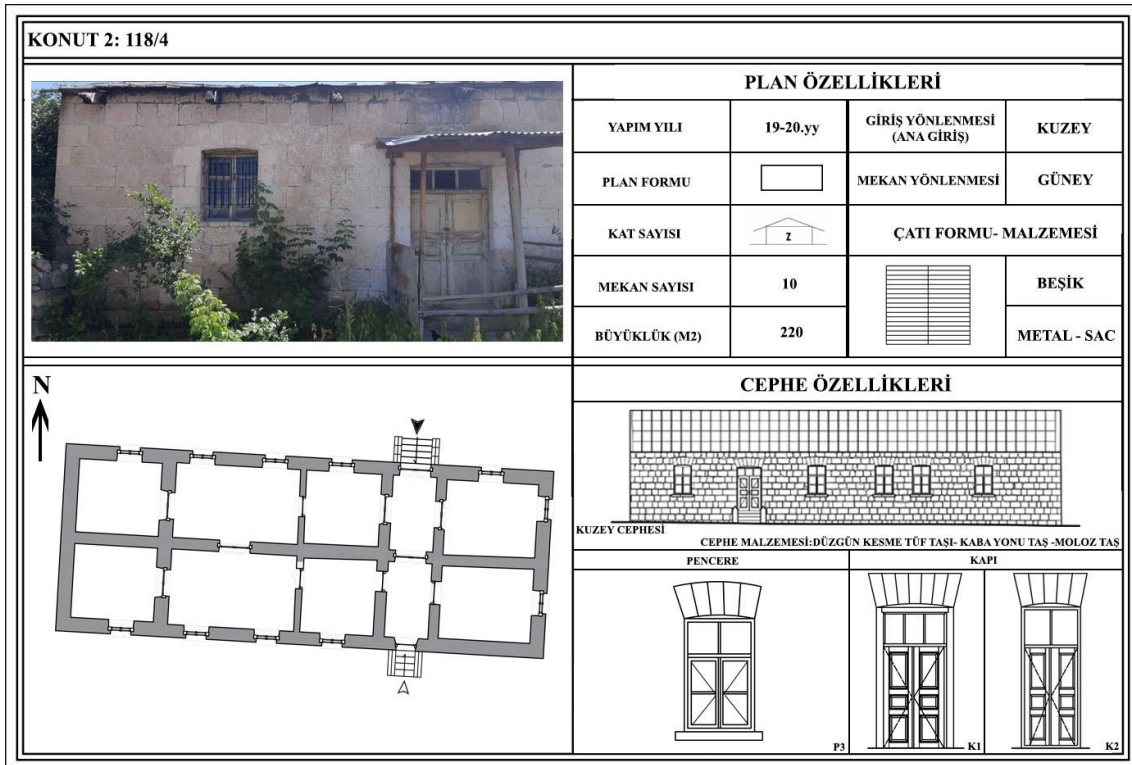
1 numaralı konut (115 ada, 2-4 parsel); Kuzey-güney doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya, batı cephesinden giriş sağlanmaktadır. Yapı dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahip olup tek katlıdır. Toplam 275 m² büyüklüğünde 10 mekana sahip olan yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) doğu cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı kullanılmıştır. Yapının çift kanatlı ahşap pencereleri ve iki adet çift kanatlı ahşap giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 1).

2 numaralı konut (118 ada, 4 parsel); Doğu-batı doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya kuzey cephesinden giriş sağlanmaktadır. Yapı dıştan beşik çatılı, sac üst örtüye sahip olup tek katlıdır. Toplamda 220 m² büyüklüğünde 10 mekana sahip olan yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) güney cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı, kaba yonu taş ve moloz taş kullanılmıştır. Yapının çift kanatlı ahşap pencereleri ve iki adet çift kanatlı ahşap giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 2).

Kars Karakurt Geleneksel Konutlarının Tipolojik Analizi

Şekil 3. 1 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

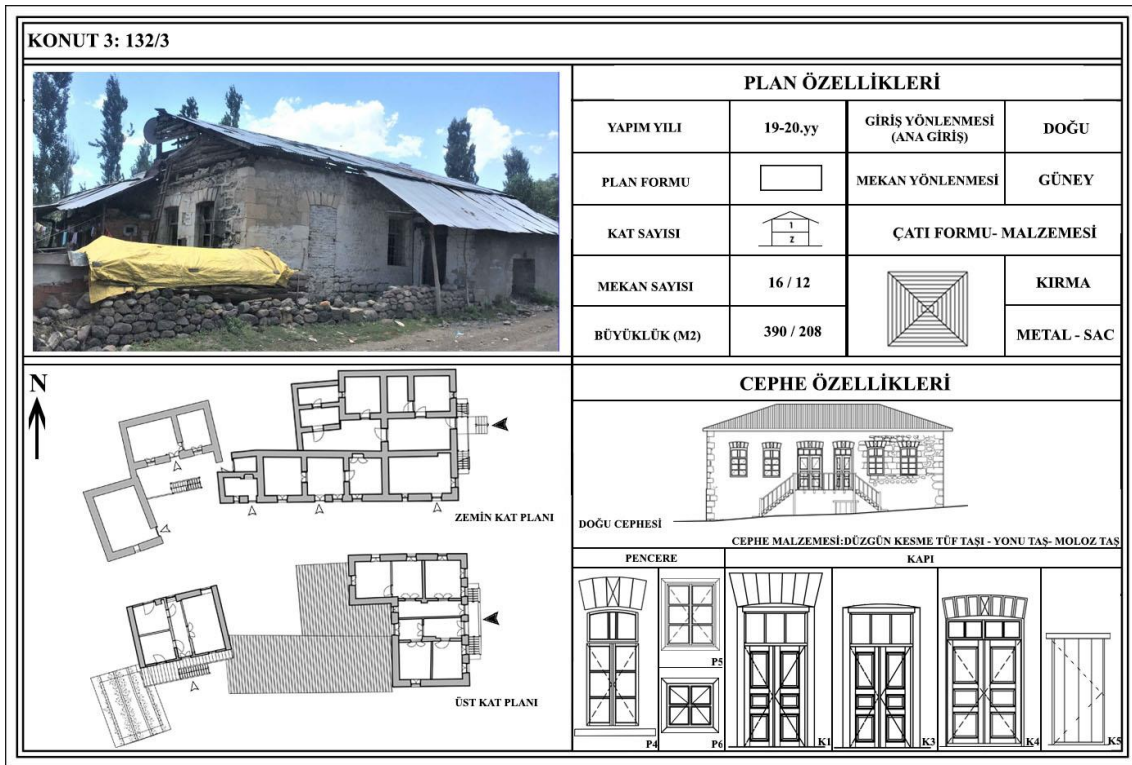
Şekil 4. 2 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

3 numaralı konut (132 ada, 3 parsel); Doğu-batı doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya ana giriş doğu cephesinden sağlanmaktadır. Yapı dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahip olup iki katlıdır. Alt kat 390 m² büyüklüğünde 16 mekana sahipken, üst kat 208 m² büyüklüğünde 12 mekana sahiptir. Yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) güney cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tüf taşı, yonu taş ve moloz taş kullanılmıştır. Yapının çift kanatlı ahşap pencereleri, çift ve tek kanatlı ahşap giriş

kapıları bulunmaktadır (Şekil 3).

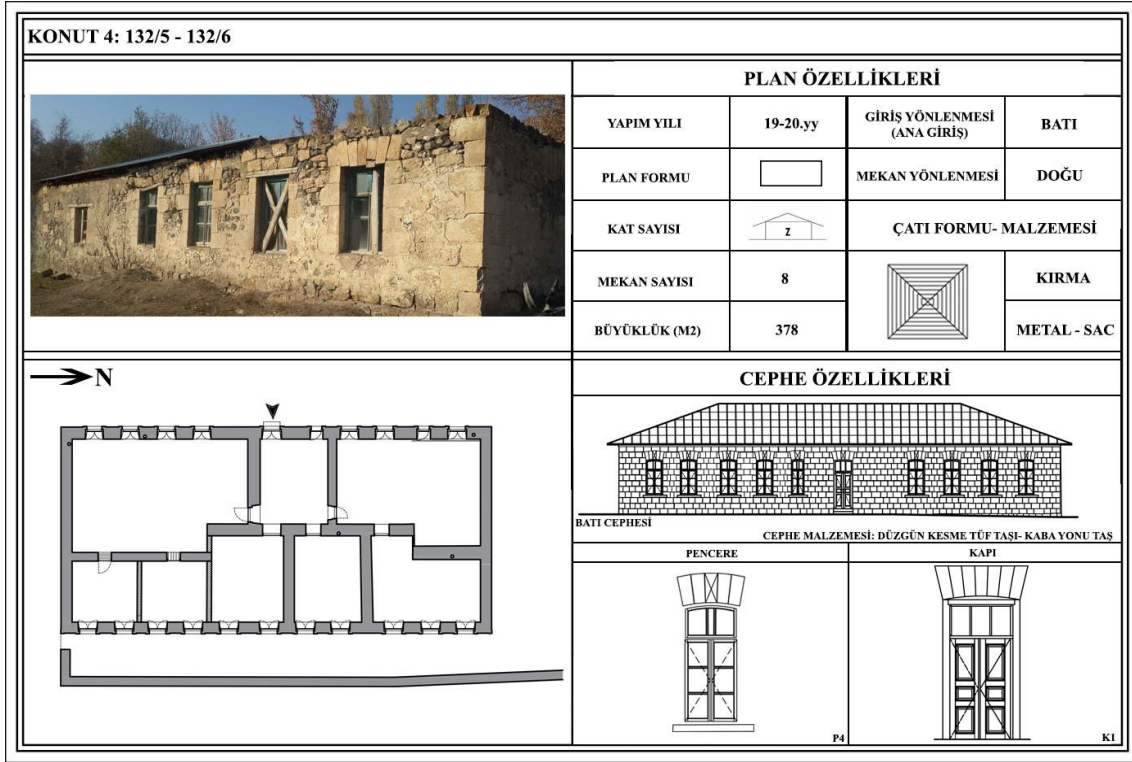
4 numaralı konut (132 ada, 5-6 parsel); Kuzey-güney doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya ana giriş batı cephesinden sağlanmaktadır. Yapı dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahip olup tek katlıdır. Toplamda 378 m² büyüklüğünde 8 mekana sahip olan yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) doğu cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı ve kaba yonu taş kullanılmıştır. Yapının çift kanatlı ahşap pencereleri ve çift kanatlı ahşap giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 4).

5 numaralı konut (132 ada, 8 parsel); Kuzey-güney doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya ana giriş doğu cephesinden sağlanmaktadır. Yapı dıştan beşik çatılı, sac üst örtüye sahip olup tek katlıdır. Toplamda 302 m² büyüklüğünde 12 mekana sahip olan yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) batı cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı ve yonu taş kullanılmıştır. Yapının çift ve tek kanatlı ahşap pencereleri, tek ve çift kanatlı ahşap giriş kapıları bulunmaktadır (Şekil 5).

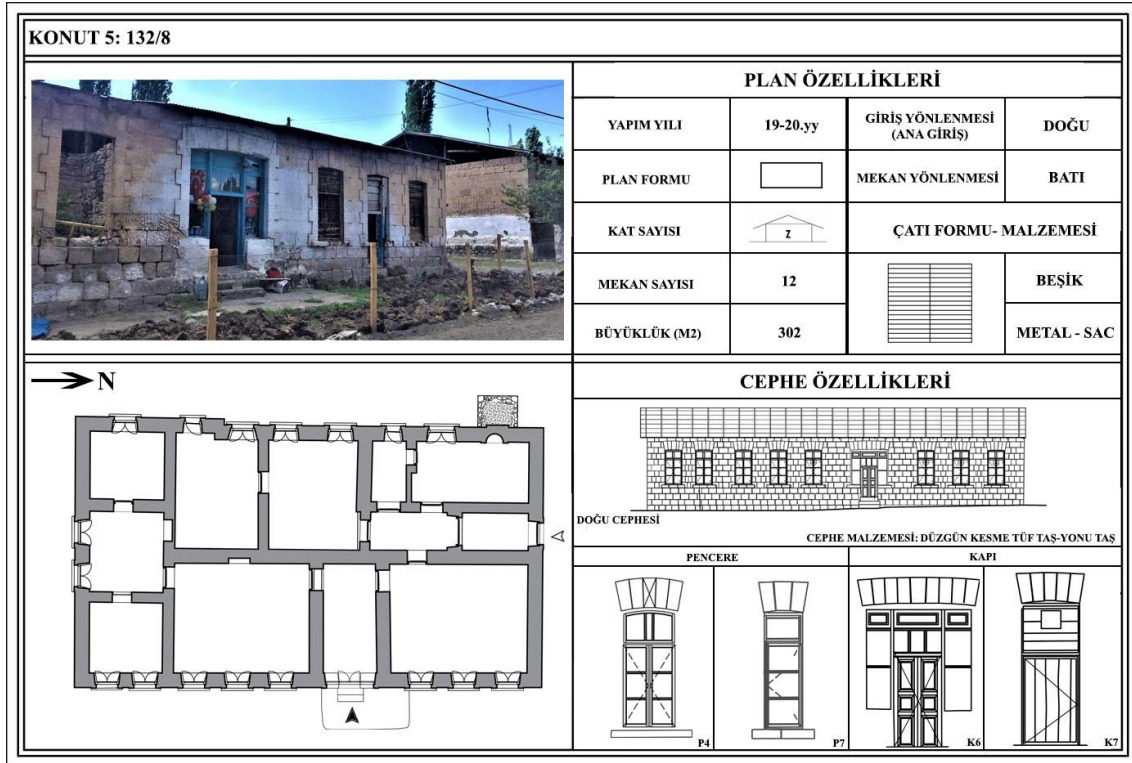

Şekil 5. 3 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

Kars Karakurt Geleneksel Konutlarının Tipolojik Analizi

Şekil 6. 4 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

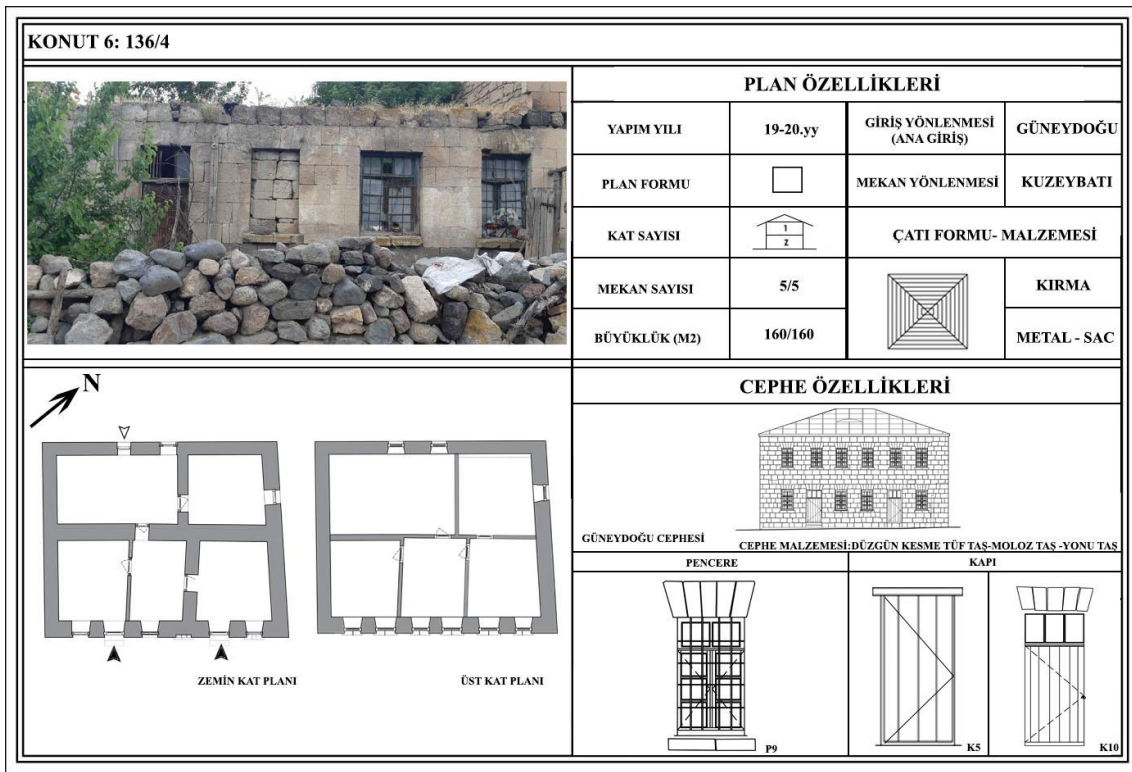

Şekil 7. 5 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

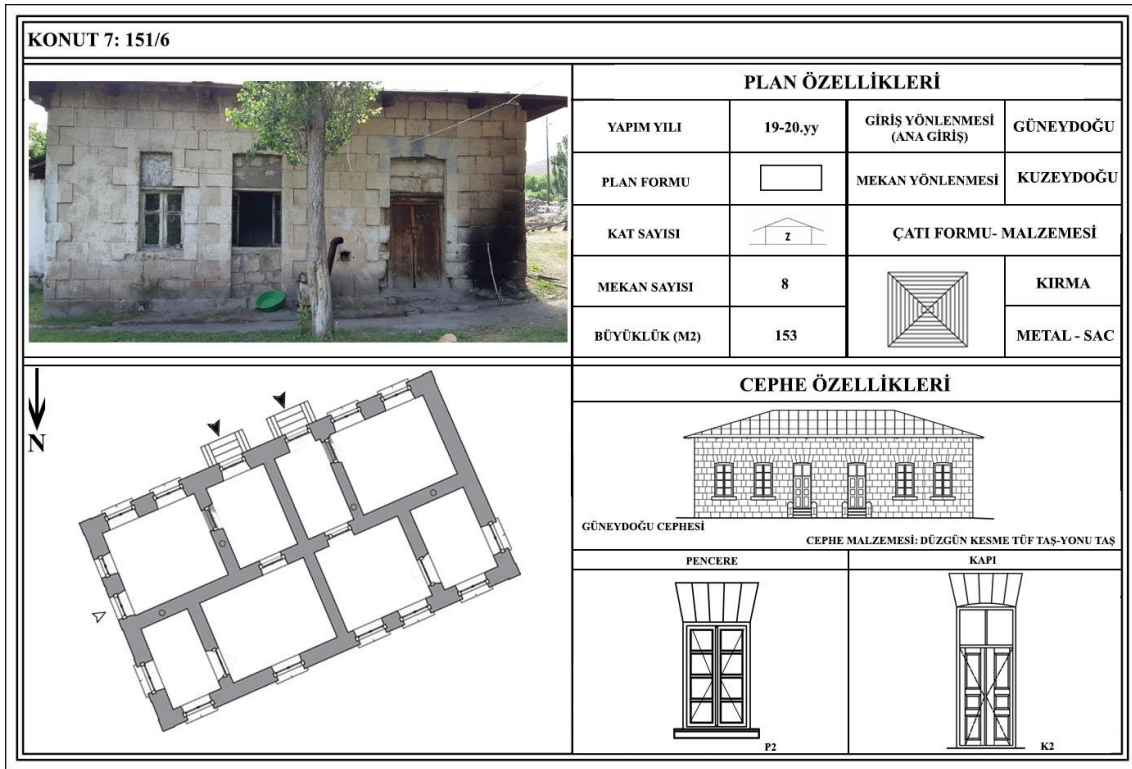
6 numaralı konut (136 ada, 4 parsel); Kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda konumlandırılmış olan kareye yakın formdaki yapıya ana giriş güneydoğu cephesinden sağlanmaktadır. Yapı dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahip olup iki katlıdır. Alt kat 160 m2 büyüklüğünde 5 mekana sahipken, üst kat 160 m2 büyüklüğünde 5 mekana sahiptir. Yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) kuzeybatı cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı, yonu taş ve moloz taş kullanılmıştır. Yapının çift ve tek kanatlı ahşap pencereleri ve tek kanatlı ahşap giriş kapıları bulunmaktadır (Şekil 6).

7 numaralı konut (151 ada, 6 parsel); Kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya ana giriş güneydoğu cephesinden sağlanmaktadır. Yapı dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahip olup tek katlıdır. Toplam 153 m² büyüklüğünde 8 mekana sahip olan yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) kuzeydoğu cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı ve yonu taş kullanılmıştır. Yapının çift kanatlı ahşap pencereleri ve iki adet çift kanatlı ahşap giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 7).

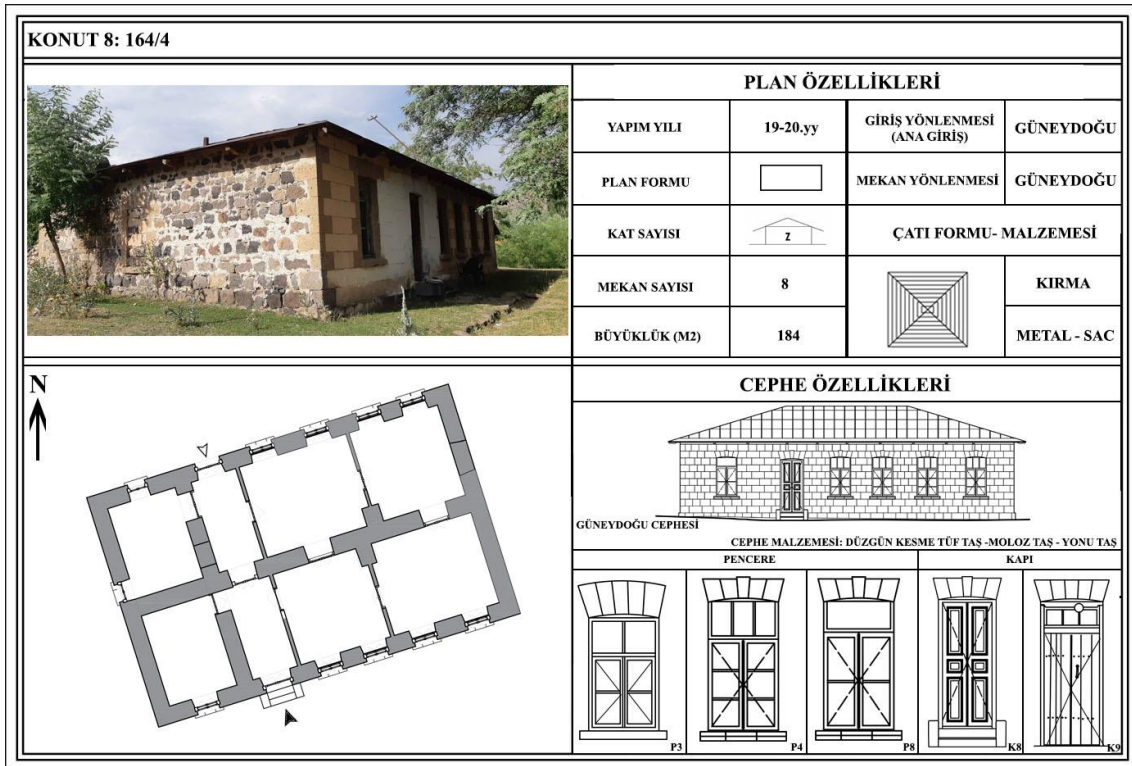
8 Numaralı konut (164 ada, 4 parsel); Kuzeydoğu-güneybatı doğrultuda konumlandırılmış olan dikdörtgen formundaki yapıya ana giriş güneydoğu cephesinden sağlanmaktadır. Yapı dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahip olup tek katlıdır. Toplam 184 m² büyüklüğünde 8 mekana sahip olan yapıda, mekanlar çoğunlukla (en fazla oda cephesi) güneydoğu cephesine doğru yönlendirilmiştir. Yapıda malzeme olarak düzgün kesme tuf taşı, yonu taş ve moloz taş kullanılmıştır. Yapının çift kanatlı ahşap pencereleri, tek ve çift kanatlı ahşap giriş kapıları bulunmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. 6 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

Şekil 9. 7 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

Şekil 10. 8 Numaralı Konutun Plan ve Cephe Özellikleri

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarih boyunca birçok etnik gruba ev sahipliği yapmış olan Kars Karakurt Beldesi, 19-20. yüzyıllarda Rusya'nın hakimiyeti altında kalmış ve bu süreç içerisinde tarihi dokusu ile birlikte mimari kurgusu da şekillenmiştir. Baltık denizinin kuzeyinde etkili olan Baltık mimari anlayışını benimseyen Ruslar, bu anlayışı Karakurt beldesindeki yapılara da uygulamışlardır. Bu çalışmaya

konu olan tescilli geleneksel konutlar da Baltık mimari anlayışı ile inşa edilmiştir. Bu sebeple yapıların mimari anlayışından dolayı sahip olduğu özgün mimari kurgusunun korunması önemlidir (Demirbilek, 2022). Fakat yapımına 2014 yılında başlanan Karakurt HES Barajının su tutması ile geleneksel konutlar sular altında kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada, 2020 yılında barajın su tutması ile sular altında kalan geleneksel konutların tanıtım kartları oluşturularak ve tipolojik analiz yöntemi ile incelenerek yapıların kayıt altına alınması hedeflenmiştir.

Bulgular bölümünde çalışma kapsamında incelenen 8 adet tescilli geleneksel konut tipolojik analiz yöntemi ile detaylı olarak incelenmiştir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Baltık mimarisi özelliği gösteren Karakurt konutlarının tipolojik özellikleri Şekil 9'da detaylı olarak ele alınmıştır. Analizler sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir;

- Bütün konutlar 19-20. yüzyıllarda Baltık mimari anlayışıyla inşa edilmiştir.
- Bütün konutlar dikdörtgen plan formuna sahiptir. Fakat konut 6:136/4, kareye yakın bir plan formuna sahip olması ile diğer yapılardan farklılaşmıştır.
- Konutların %75'i (6/8'i) tek katlı, %25'i (2/8'i) ise iki katlı olarak inşa edilmiştir.
- Yapıların mekan sayısına bakıldığında; 5 ile 16 arasında değiştiği tespit edilmiş, yapıların çoğunun ise 8 mekana sahip olduğu belirlenmiştir. Baltık mimarisinin özelliklerine bakıldığında mekan sayılarının, yapının kullanım amacına ve kullanıcı sayısına bağlı olarak değiştiği bilinmektedir. Bu sebeple bu yapıların mekan sayılarının Baltık mimarisi özelliği gösterdiğini net bir şekilde söylemek mümkün değildir.
- Yapıların mekan büyüklüklerinin 153m² ile 390m² arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Baltık mimarisinin özelliklerine bakıldığında mekan büyüklüklerinin (m²) yapının kullanım amacına ve kullanıcı sayısına bağlı olarak değiştiği bilinmektedir. Bu sebeple bu yapıların mekan büyüklüklerinin (m²) Baltık mimarisi özelliği gösterdiğini net bir şekilde söylemek mümkün değildir.
- Konutların giriş yönlenmesinin (ana girişin) çoğunlukla doğu ve güney cephesinden olduğu, mekan yönlenmesinin ise güneydoğu cephesine doğru olduğu tespit edilmiştir. Baltık mimarisi ile inşa edilen yapıların konumuna bağlı olarak değişen bu özellik için net bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat Baltık mimarisinde ön cephedeki odaların genellikle misafir odaları, arka cephedeki odaların ise günlük yaşamın idame ettirildiği mekanlar olarak tasarlandığı bilinmektedir. Bu özellik göz önüne alındığında yapıların %63'ünün (5/8'inin) Baltık mimarisi özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.
- Karakurt konutlarında en çok karşılaşılan çatı örtüsü tipi kırma çatıdır. Yapıların %75'i (6/8'i) kırma çatılı, metal-sac malzemeli; %25'i (2/8'i) ise beşik çatılı, metal-sac malzemeli üst örtüye sahiptir.
- Tüm yapılarda cephe malzemesi olarak düzgün kesme tüf taşı (andezit) kullanılmış, bu malzemeye ek olarak yapıların %88'inde (7/8'inde) yonu taş malzeme, %50'sinde (4/8'inde) ise moloz taş malzeme kullanılmıştır.
- Baltık mimarisi özelliği gösteren Karakurt konutlarında mekanların yeteri kadar ışık alması amacıyla neredeyse her cephede pencere boşluğu bulunmaktadır. Bu pencereler detaylı olarak incelenmiş ve tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. 4 (A,B,C,D) pencere tipi Şekil 10'da detaylı olarak sunulmuştur. Karakurt konutlarında en fazla A tipi pencereye rastlanmıştır. Fakat Baltık mimarisinde belirli bir tip pencerenin kullanıldığına dair net bir şey söylenememektedir.
- Konutların kapıları detaylı olarak incelenmiş ve tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. 6 (A,B,C,D,E,F) kapı tipi Şekil 11'de detaylı olarak sunulmuştur. Karakurt konutlarında en fazla A tipi kapıya rastlanmıştır. Konutlarda farklı kapı tiplerine rastlanması, yapıların birden fazla girişinin olmasından ve geleneksel konut dokusunda bulunan dışarıya açılan

mekanlarının fazlalığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Baltık mimarisinde ise belirli bir tip kapının kullanıldığına ilişkin net bir şey söylenememektedir.

Sonuç olarak; çalışma kapsamında cephe ve mimari özellikleri bakımından ele alınan Karakurt konutlarının tipolojik özellikleri ortaya konulmuştur. Yapıldığı döneme ait özellikleri taşıyan konutların; plan formu, kat sayısı, çatı formu ve malzemesi, cephe malzemesi gibi özelliklerinin hem birbirleriyle benzer özellikler taşımakta olduğu hem de Baltık mimarisi özelliği gösterdikleri tespit edilmiştir. Kırsal mimari açısından değerlendirildiğinde yapılarda tarım ve/veya hayvancılığa yönelik mekanların bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, soğuk iklim bölgesinde yer alan bu konut yapılarında yarı açık veya açık mekan tasarımlarına da yer verilmediği gözlemlenmiştir. Ancak Rus işgal dönemi sonrasındaki süreçte ihtiyaç duyulan mekanların müstemilat olarak yapılara eklenildiği tespit edilmiştir.

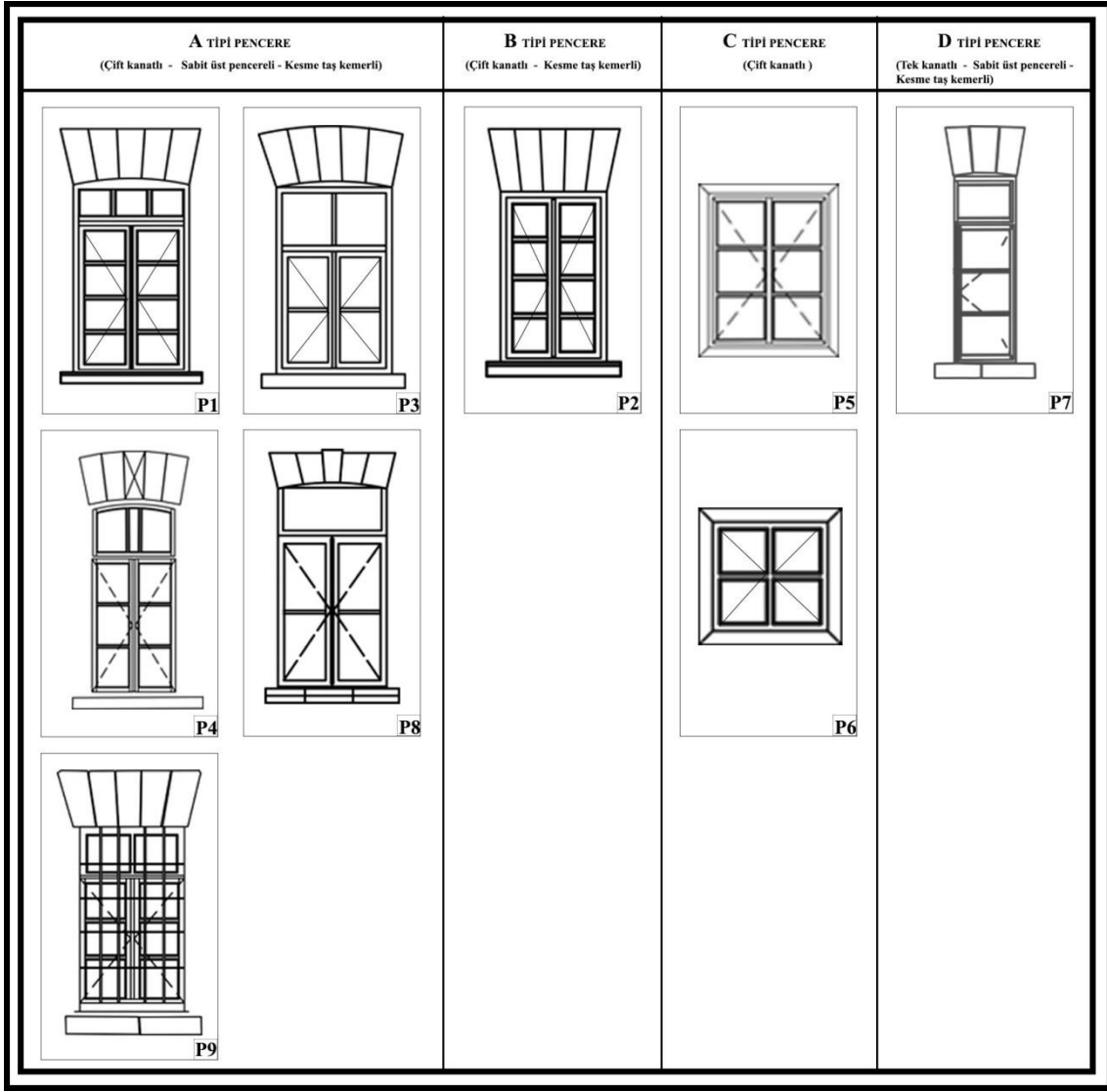
Bu çalışma, geçmiş döneme ait olan sosyo-kültürel belleğin yitirilmeden kayıt altına alınması açısından önemli görülmektedir. Çünkü incelenen konutlar kentin geleneksel konut tipolojisinin özelliklerini taşımasının yanı sıra Baltık Mimarisi özelliği de göstermektedir. Dolayısıyla bu yapılar belli bir dönemin mimari tarzını, tasarım yaklaşımını, estetik değerlerini, teknik ve teknolojileri ile malzeme tercihlerini de belgelemektedir. Yapıların özgün değerlerini sunan bu bilgiler günümüzde yapılan ve gelecekte yapılacak olan koruma çalışmaları sırasında alınan ve alınacak kararlarda ve kültür mirasımızın geleceğe sağlıklı bir şekilde aktarımının sağlanması doğrultusunda dikkate alınmalıdır.

Aynı zamanda küreselleşmenin etkisiyle her yerde iklime, sosyal yaşama ve yerel kültürel özelliklere bakılmaksızın aynı tip yapılaşmaların görülmesi; kimliksiz ve niteliksiz çevreler oluşmasına sebep olmaktadır. Geçmişteki deneyimlerden ders alarak yeni ve özgün yapılaşmaların gerçekleştirilmesi ile daha nitelikli ortamların oluşturulacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda yapılacak en önemli atılım, gelecekte yapılacak çalışmaların da sosyo-kültürel değeri olan yapıların tipolojik özellikleri dikkate alınarak ve çağdaş sistemlerle harmanlanarak yapılmasıdır (Ayyıldız, Özbayrak, 2018). Bu tür çalışmaların yaygınlaştırılması ile ülkemizin sahip olduğu kültürel, tarihi ve mimari mirasın önemi ve zenginliği daha ileri boyutlara taşınacaktır.

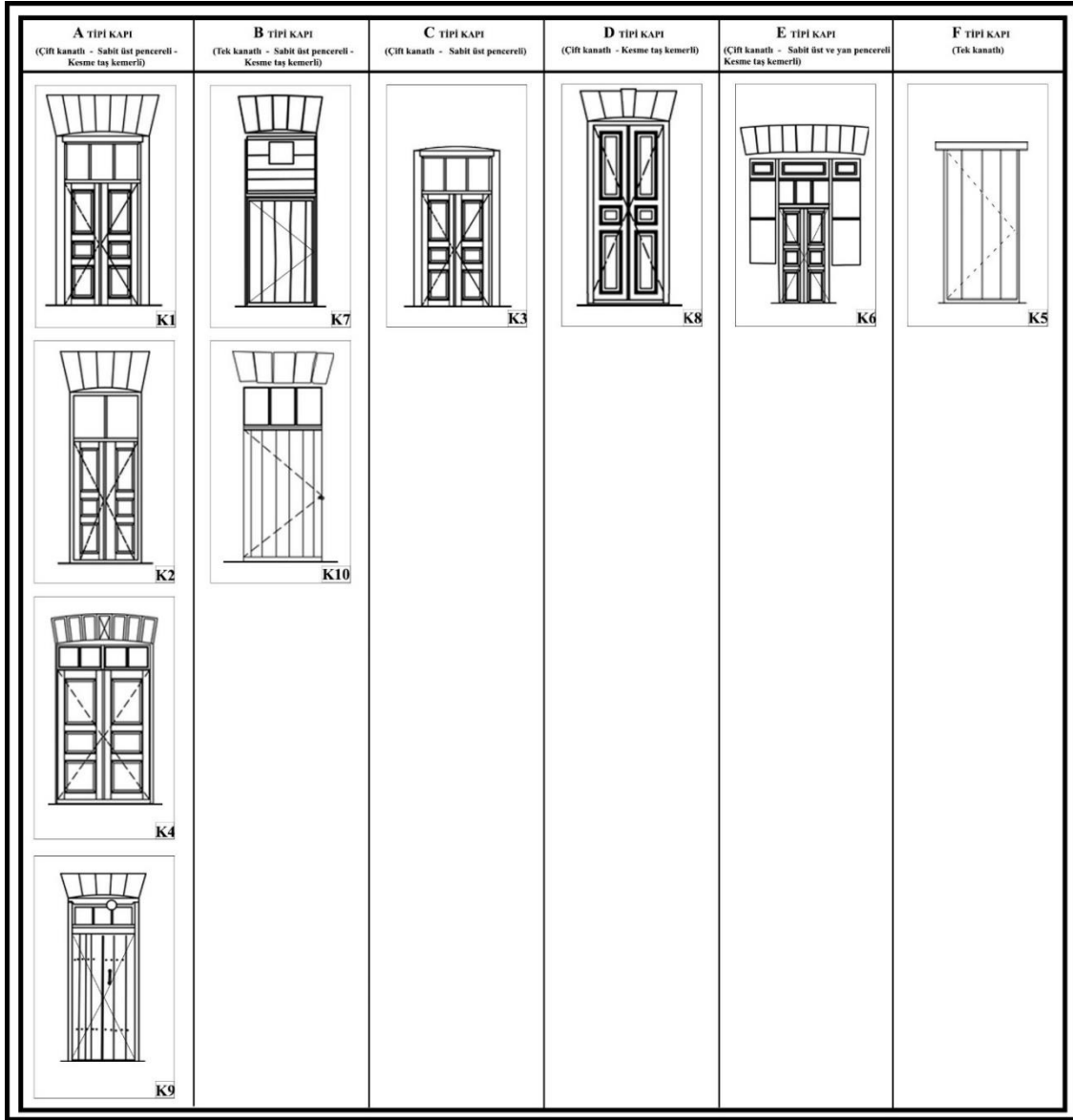
Tipoloji kriterleri		Yapım yılı	Plan formu	Kat sayısı	Mekan sayısı	Mekan büyüklüğü (m2)	Mekan yönelmesi	Giriş yönelmesi (Ana giriş)	Çatı formu	Çatı malzemesi	Çephe malzemesi	Pencere	Kapı
Konutlar	Konutlar												
115/2-4		19-20.yy			10	275	Doğu	Batı		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı	A - B	A
118/4		19-20.yy			10	220	Güney	Kuzey		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş-moloz taş	A	A
132/3		19-20.yy			12 / 16	390 / 208	Güney	Doğu		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş-moloz taş	A - C	A - C - F
132/5-6		19-20.yy			8	378	Doğu	Batı		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş	A	A
132/8		19-20.yy			12	302	Batı	Doğu		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş	A - D	B - E
136/4		19-20.yy			5 / 5	160 / 160	Kuzeybatı	Güneydoğu		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş-moloz taş	A	B - F
151/6		19-20.yy			8	153	Kuzeydoğu	Güneydoğu		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş	B	A
164/4		19-20.yy			8	184	Güneydoğu	Güneydoğu		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş-moloz taş	A	A - D
Karakurt Konutları		19-20.yy			8	153 - 390	Güney - Doğu	Güneydoğu		Metal - Sac	Düzgün kesme tift taşı - yonu taş-moloz taş	A	A
Baltık Mimarisi		19-20.yy			Baltık mimarisinde bu özellikler için net bir tipoloji çalışması yapılamamıştır. Yapım kullanım amacına ve konumuna uygun olarak farklılaşmıştır.					Metal - Sac	Andezit taş Bazalt taş	Bu özellikler için net bir tipoloji çalışması yapılamamıştır.	

Şekil 11. Karakurt Konutlarının Tipolojik Özellikleri

Kars Karakurt Geleneksel Konutlarının Tipolojik Analizi

Şekil 12. Konutların Pencere Tipolojileri

Şekil 13. Konutların Kapı Tipolojileri

TEŞEKKÜR

NorthStone Madencilik Restorasyon İnş. Ltd. Şti tarafından hazırlanan rölöve ve restitüsyon projeleri ve ekleri ilgili şirketin izni alınarak kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aydın, B. (2022). 2784 Numaralı Kars Eyaleti, Kars Sancağı, Kars (Karyeler) Kazası, Müslim Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kars.
- Ayyıldız, S. (2011). İzmit Geleneksel Konutlarının Tipolojisi, Kocaeli Sempozyumu, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli.
- Ayyıldız, S. & Özbayraktar, M. (2018). Kültürel Süreklilik İçin Tipolojik Analizin Önemi: İzmit Merkez Geleneksel Konutları Örneği. *Online Journal of Art and Design*, 6(4), 80-106.
- Bingöl, Ö. (2007). *Mimarlıkta Tip Kavramı ve Tipoloji* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kars Karakurt Geleneksel Konutlarının Tipolojik Analizi

- Boya, O. & Kafalı, M.A. (2008). *Kars Stratejik Gelişme Raporu*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- Çıray, G. (2019). *Kadınhanı Geleneksel Konut Mimarisi* (Yüksek Lisans Tezi). Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Konya.
- Demir, M. (2015). Kars İlinin Nüfus Gelişimi ve Başlıca Demografik Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 127-156.
- Demirbilek, İ. (2022). *Erzincan İli Kemaliye İlçesi Geleneksel Konutlarının Sokak Cephelerinin Tipolojik Değerlendirmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Durak, Ş. & Ayyıldız, S. (2017). Akköy (Yalova/Türkiye) Kırsal Mimarisinde Konut Cephelerinin Tipolojik Analizi. *Online Journal of Art and Design*, 5(4), 1-21.
- Güleç, G. (2013). Mimarlıkta Tip ve Tipoloji Tartışmaları: 13. Venedik Mimarlık Bienali Örneği. *Mimarlık*, 371, 58-62.
- Kılcı, G. & Urak, G. (2021). Sivas Geleneksel Konut Mimarisinin Özellikleri ve Korunma Sorunları. *Mimarlık ve Yaşam*, 6(2), 371-392.
- Orhan, H. N. (2022). *Kemaliye İlçe Merkezindeki Ahşap Direkli ve Ahşap Tavanlı Camilerin Tipolojik Analizi: Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Sevindi, C. (2018). Sarıkamış (Kars) İlçesindeki Köy Yerleşmelerinin Coğrafi Özellikleri ile İlgili Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 111-138.
- Şahin, M. & Eroğlu, B. (2020). Malatya Geleneksel Konutları ve Dokusu Üzerine Bir Yaklaşım: Yakınca Evleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Milli Mücadele'nin 100. Yılı Özel Sayısı, 740-756.
- Tutar, H., Demir, E., Elyıldırım, G., Boztemir, İ. & Sarışen, M. (2012). *Kars'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları*, Serka Kalkınma Ajansı.
- Türkan, S. & Durak, S. (2016). *Kars'taki Rus Dönemi (1878-1918) Yapılarının Çatı ve Cephe Özellikleri*, 8. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu, 2-3 Haziran, İstanbul.
- Uçar, H. (2008). Geleneksel Bayburt Evlerinin Plan Tipolojisi ve Mekanların Örgütlenme Biçimleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 20, 147-160.
- URL-1: *Kars Tarihi*, <https://www.yolculukterapisi.com/karstarihi>, Erişim Tarihi: 29.03.2023.
- URL-2: *Baltık Mimarisi*, <http://www.kars.gov.tr/sehirkartlaribaltikmimarisi>, Erişim Tarihi: 05.04.2023.
- Uşma, G. & Urfalıoğlu, N. (2018). Geleneksel Van Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 33(1), 1-16.